

A szabadság európai értelmezése?¹

Bevezetés

Mit értünk szabadságon? A kérdés régóta foglalkoztatja az akadémikus kutatás számos területét, nem utolsósorban azért, mert a szabadságnak mindenütt nagy jelentősége van az emberek életében. 2004 és 2009 között az Európai Bizottság 6. keretprogramja támogatta azt a kutatást, amelyben huszonhárom, különféle tudományágat képviselő európai egyetem és kutatóközpont vett részt, és amely a szabadság és a biztonság változó környezetét tanulmányozta Európában. Magam is részt vettem a projektben, ami jelen elemzés megírásához is sok adalékkal szolgált. A kutatás során a szabadság és a biztonság közötti kapcsolatot vizsgáltuk, valamint azokat az előfeltevéseket, amelyek központi jelentőségűek a kettő közötti kapcsolat liberális-demokratikus megközelítése szempontjából; az eredményeket 2010-ben adtuk közre (Bigo – Carrera – Guild – Walker, 2010). A megjelent kötetben *Bigo* rámutat, hogy a tudományos diskurzusban a biztonság egyre inkább úgy tételeződik, mint a szabadság *sine qua nonja* – a szabadságot lehetővé tevő állapot. Ilyen keretben a kérdés úgy fogalmazható meg, hogy „mennyi biztonságra” van szükség a szabadság megőrzéséhez (Bigo, 2010: 263–289). Bigo ezt az egyensúly-metaforán alapuló megközelítést kérdőjelezi meg. Helyesen mutat rá, hogy amint teret nyer az az elképzelés, amely egyfajta egyensúlyt feltételez a szabadság és a biztonság között, a biztonság elkerülhetetlenül előnyben részesül a szabadsággal szemben. A veszély mértékének növekedésével a középérték elkerülhetetlenül elmozdul a szabadságtól a biztonság felé. Az egyensúly-metaphora továbbá darabokra szedi a szabadság fogalmát és megengedi a biztonság fogalmának kibővülését. Amint a fokozatosan

¹ Köszönettel tartozom Kees Groenendijk professzornak (Radboud Egyetem, Nijmegen) átgondolt észrevételeiért és javaslataiért. A szöveg minden hiányosságáért azonban kizárólag engem terhel a felelősség.

fejlődő kutatási terület, a biztonságstudomány területén látjuk, a biztonság fogalma a nemzetközi kapcsolatok hidegháborús értelmezési keretéből robbanásszerűen terjedt át a politikai és társadalmi gyakorlat minden területére (Williams, 2008). Mindazonáltal nem létezik elismert, a szabadság tanulmányozásának szentelt tudományos diszciplína.

A szabadság modern kori áttekintése gyakran indul *John Stuart Mill* tanulmányozásával. Állítása – miszerint a szabadság fogalma kifejezi a társadalom által az egyén fölött legitim módon gyakorolt hatalom természetét és korlátait (Mill, 1986) – fontos állomás egy nagy hagyományokkal jellemezhető vitában, amely túlmutat a filozófia területén is. Különösen fontos néhány modernkori történész hozzájárulása a kérdés tanulmányozásához. *Edward Hallett Carr* fogalmazta meg, hogy az emberi cselekvés szabad vagy determinált volta a szemlélő nézőpontjától függ (Carr, 2008). Állítása óriási vitát robbantott ki *Isaiah Berlin*nel a determinizmus és a szabadság természetéről mint az emberi motivációk, célok és választások megnyilvánulásairól (Berlin, 2008). A két történész nézeteinek különbözősége jól szemlélteti azt a pozitív és negatív szabadságról folytatott tudományos vitát, amely a XX. század második felének nagy részét uralta. A pszichológus és szociológus, *Burrhus Frederic Skinner* azt vizsgálta, milyen kapcsolat áll fenn a szabadság érvényesítése és a rossz bánásmód megakadályozása között – amit ő a szabadságért vívott harcnak tekint (Skinner, 1971). A fizikai reakciókat tekintve kiindulópontnak, olyan jelenségek pszichológiai elemzésével fejlesztette tovább elméletét, mint az averzió, az ellenszenv, a pozitív megerősítés és az érzelmek. A nemzetközi kapcsolatok területén *Robert B. J. Walker* nevét kell említeni, aki a nemzetközi politikát olyan globális politikai térnek tekinti, amelyben a megkülönböztetés egy sor alapjogi ellentmondás révén érvényesül, és amely keretet ad azon igények megfogalmazásához, amelyek a politikai értelemben vett „lehetséges” és a „meg nem engedett” dolgokra irányulnak. Ez a szerkezet határozza meg a szabadságokat, a szükségleteket, az egyenlőségeket, a biztonságokat és a szuverén autoritásokat (Walker, 2010). Kinek a szabadsága? – ez válik központi kérdéssé, eldöntése pedig bizonyos hangok elnémitásával, mások előnyben részesítésével történik a nemzetközi kapcsolatok alakításakor.

Tanulmányomban megvizsgálom, hogy mit jelentenek ezek a kifejezések a jog, és Európa a jog vonatkozásában. Jogászként automatikusan azokat a megnyilvánulásokat keresem, amelyek életünk jogi terminusokban való kikristályosodására utalnak, úgymint a törvényhozás, a szerződések és bírósági ítéletek, valamint további fontos képzetek és fogalmak.

Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény² – a szabadsághoz és biztonsághoz való jog

Ebben a részben a fogva tartás esetén értelmezhető „szabadsághoz való jog” két aspektusát vizsgálom. Az első az állam intézkedéseire vonatkozik (az egyezmény 5. cikkének legfontosabb rendelkezése); itt az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) két döntését állítom szembe: az egyik az állampolgárok, míg a másik a külföldiek fogva tartására vonatkozik. A másik aspektus a személy szabadsághoz való joga abban az esetben, amikor a másik fél ugyancsak magánszemély. Itt az egyezmény 4. cikke – az egyén joga a rabszolgaság és a kényszermunka elleni védelemhez – a mérvadó. Az EJEB két határozatát a szabadsághoz való jog szempontjából fogom áttekinteni.

Az egyezmény 5. cikkében magától értődő, hogy a szabadsághoz való jog (az egyetlen angol nyelvi eredetű szabadság az egyezményben) a fogva tartás és a letartóztatás ellenkezőjét jelenti. Ami azonban érdekes, az a szabadság és biztonság közötti szoros kapcsolat. Az egyénnek joga van a szabadsághoz és a biztonsághoz. A biztonság ebben a rendelkezésben a korlátozástól való szabadságot, a személy szuverenitásának jogát jelenti.

Az 5. cikk szabadságértelmezésének lényege a fogva tartás, és a mozgás korlátozásának vagy az őrizetbe vételnek a hiánya. Noha a fogva tartás nem kizárólag az állam részéről merülhet fel, vélelmezhető az állami cselekvés – vagy úgy, hogy az állam kíván őrizetbe venni valakit, vagy pedig azért, hogy az állam felelős az egyén szabadságának garantálásáért. A későbbiekben még visszatérek erre két olyan eset vizsgálatára, amelyekben magánszemélyek fosztottak meg szabadságuktól más magánszemélyeket. Az 5. cikk arra törekszik, hogy kizárja a szabadság

² A továbbiakban: egyezmény.

megvonására irányuló önkényes állami intézkedést. A szabadság ebben az esetben elválaszthatatlan az egyéntől: ő az, aki jogosult a személyes szabadságra és biztonságra. Amikor az állam a közösség biztonságára hivatkozik az egyén fogva tartása érdekében, a rendelkezés a kontroll és a korlátozás teljes arzenálját vonultatja fel.

Noha az 5. cikk nem zárja ki a szabadság megvonásának lehetőségét, az kizárólag az igazságszolgáltatási rendszerbe ágyazva történhet, amelynek követelményei: a törvényes letartóztatás, az igazságügyi hatóságok felügyelete a fogva tartás folyamán, valamint az egyén tájékoztatása arról, hogy mi történik. Olybá tűnik, mintha a rendelkezés az állami hatóságoknak szánt figyelmeztetés lenne, mintha fennállna a gyanú, hogy az állam rossz gyakorlatokat fog megvalósítani, ha nem részletezik számára azokat az eszközöket, amelyek a szabadság megvonásában korlátozzák. Az önkényes fogva tartással szembeni szigorú védelem azonban gyengül, ha az egyén olyan kategóriába tartozik, amelyben a személyeknek nincs önrendelkezési joguk (gyermek), vagy nemkívánatos személynek minősül, mint például a fertőző betegségek hordozói, az elmebetegségben és alkoholizmusban szenvedők és a csavargók. E személyek szabadsághoz való joga korlátozottabbnak tűnik. A célok azonban ilyen esetekben is világosak – a gyerekek őrizetbe vehetők nevelési célzattal, vagy azért, hogy az illetékes igazságügyi hatóságok elé idézzék őket. A fertőző betegségek hordozói is őrizetbe vehetők a betegség terjedésének megakadályozása érdekében. Az 5. cikk megfogalmazása alapján azonban az elmebetegségben és az alkoholizmusban szenvedők, a drogfüggők és a csavargók egyértelmű indíték nélkül is őrizetbe vehetők – és ezzel az EJEB jogalkalmazói gyakorlata is foglalkozik (részletezése meghaladja jelen tanulmány terjedelmi kereteit).

A szabadsághoz való jog tovább csorbul, ha külföldi állampolgárról van szó. Bár a „külföldi” szó nem szerepel a szövegben, az 5. cikk (1)(f) alpontja csak külföldiekre vonatkozhat, hiszen egy adott ország állampolgárának minden esetben jogában áll belépni a saját államába, így esetükben nem valósulhat meg az országba történő jogtalan belépés (kivéve az esetek egészen kivételes és korlátozott körét, amelyek a nemzetközi jog számúzetésre vonatkozó rendelkezései alá esnek), továbbá egy állampolgár kiutasítása sem lehetséges [habár állampolgárok kiadhatók – ez az egyetlen, az 5. cikk

(1)(f) alpontjában megnevezett eset, amikor egy adott ország állampolgárának sorsa egybeesik egy külföldi állampolgáréval³]. Az a helyzet áll elő tehát, hogy a biztonságra irányuló közérdek elsőbbséget élvez akkor, ha az egyén külföldi állampolgár. Ebben az esetben nem szükséges további minősítés az őrizetbevétel igazolásához – elegendő az egyén külföldi volta és a hatóságok szándéka a belépés megtagadására vagy az egyén kitasítására. Ily módon az állampolgárság hiánya az egyént ugyanazon skatulyába helyezi, mint a gyermekeket, az elmebetegségben vagy alkoholizmusban szenvedő és drogfüggő személyeket, vagy a csavargókat – olyan személlyé válik tehát, akit az állam minden további indoklás nélkül őrizetbe vehet.

Az alábbiakban megvizsgálom, hogy az EJEB miként kezeli az állampolgárság hiányából adódó megkülönböztető bánásmódot és az államok arra irányuló intézkedését, hogy az egyént megfosszák szabadságától. A lényeg ebben a vonatkozásban az, hogy a szabadság fogalma hogyan fonódik össze a „kinek a szabadsága?” kérdéssel (Lakoff, 2007).

A kriminológusok sokat foglalkoznak az állam arra vonatkozó döntésének tanulmányozásával, hogy kinek a szabadságát illeti meg védelem, és kinek a szabadsága alkotja további vizsgálat tárgyát (Fotrell – Bowring, 1999). A szabadság soha nem légtüres térben létezik – minden esetben a szabadságigények és azok elvitatásának dialektikájában képeződik. Sehol nem nyilvánvalóbb ez manapság, mint a romák esetében, akik az Európai Unió polgárai is.

Heves vita dúl a szabadsághoz és biztonsághoz való jogaikról; néhány országban, például Franciaországban és Dániában úgy vetődik fel a kérdés, hogy milyen külföldiek a romák.

Azokban az EU-tagállamokban pedig, amelyekből származnak, a társadalmi szolidaritásra való felhívás és a támadásoktól való védelem garantálásának igénye jelenti a feszültség forrását.⁴

³ *Mamatkulov és Askarov kontra Törökország*. EJEB, 2005. február 4.

⁴ *Viviane Reding* alelnök, *Andor László* és *Cecilia Malmström* biztosok közös tájékoztatója a romák helyzetéről Franciaországban és Európában. Európai Bizottság, Brüsszel, 2010. szeptember 1.

Az ország saját állampolgárának szabadsága – a külföldi állampolgár szabadsága

Az EJEB gyakran foglalkozik a szabadsághoz való jog kérdésével. Az alábbiakban két példát vizsgálok meg: az egyik egy adott ország állampolgáraival kapcsolatos, míg a másik külföldi állampolgárokra vonatkozik.

Az első esetben két személy ügye került az EJEB elé, akiket a rendőrség, hatáskörének megfelelően, igazoltatott az Egyesült Királyság területén. A bíróság a következőképpen írta le a történeteket:

„2003. szeptember 9-én, délelőtt 10 óra 30 perc tájban az első kérelmező egy háztizsákkal, kerékpáron haladt a fegyverkiállítás közelében abból a célból, hogy csatlakozzon a tüntetéshez. Két rendőr igazoltatta és megmotozta; a rendőrök a terrorizmusról szóló 2000. évi törvényre hivatkozva olyan tárgyak után kutattak nála, amelyek összefüggésbe hozhatók terrorcselekmény elkövetésével. A rendőrök átadtak erről egy tájékoztatót. Az első kérelmező beszámolója szerint a rendőrök arra a kérdésre, hogy miért állították meg, azt a választ adták, hogy mert sok tüntető van a környéken, és a rendőrség attól tart, bajt okoznak. A kérelmezőnél semmi terhelőt nem találtak (bár a tüntetésről szóló, számítógépen kinyomtatott információs anyagokat a rendőrök lefoglalták), és útjára engedték. Körülbelül húsz percig tartották fel.

A második kérelmezőt, egy fotóskabátot viselő nőt, akinél egy kis csomag volt, a kezében pedig egy fényképezőgépet vitt, 2003. szeptember 9-én, körülbelül 13 óra 15 perckor, a fegyverkiállítás közelében állították meg a rendőrök. Láthatóan a bokrok közül lépett ki. A második kérelmező, egy újságíró, azért érkezett a környékre, hogy filmfelvételt készítsen a tüntetésről. Az egyik rendőrtiszt átkutatta a holmiját, noha az újságíró a sajtóigazolványát bemutatva igazolta magát. Felszólították, hogy hagyja abba a filmezést. A rendőr a 2000-es törvény 44. és 45. bekezdésében meghatározott jogkörre hivatkozott. A kérelmezőnél semmi terhelőt nem találtak, így őt is útjára engedték. Az átkutatásról készült feljegyzés szerint öt percre állították meg, ám a kérelmező szerint ez sokkal inkább harminc perc volt. Elmondása szerint annyira megfélemlítettnek érezte magát és úgy felzaklatta az esemény, hogy nem tudott visszatérni a tüntetésre, noha eredetileg az volt a szándéka, hogy dokumentumfilmet készítsen róla, illetve olyan felvételeket, amelyeket később értékesíthet.”⁵

⁵ Gillan és Quinton kontra Egyesült Királyság. EJEB, 2010. január 12.

A bíróságnak először abban a kérdésben kellett döntenie, hogy az adott körülmények között korlátozták-e a két személy szabadságát, vagy sem. A bíróság előbb hezitált, majd úgy határozott, hogy nem dönt az ügyben, hanem a 8. cikk – vagyis a magánélet tiszteletben tartására vonatkozó jog – alapján vizsgálja meg a kérdést (erre hivatkozással a későbbiekben megállapította, hogy a brit hatóságok megsértették az egyének jogait). Fontos megjegyezni azonban, hogy a bíróság kifejezetten azzal a céllal döntött úgy, hogy egy másik emberi jogot, a magánélet tiszteletben tartásához való jogot bevonja az ügy megítélésékor, hogy a személy szabadságának kérdését nyitva hagyja, és abban csak később dönt. Azt a tényt, hogy az egyik panaszost legfeljebb öt percig tartóztatták fel, a bíróság nem használta fel hivatkozási alapként a kereset 5. cikk alapján történő elutasításához.

Különösen figyelemre méltók azok a konkrét feltételek, amelyek mellett az EJEB az ügyet kezelte:

„56. A bíróság emlékeztet arra, hogy az 5. cikk 1. pontja nem csupán a szabad mozgás korlátozására vonatkozik. Az ilyen korlátozásokat a 2. cikk 4. kiegészítő jegyzőkönyve szabályozza, amelyet azonban az Egyesült Királyság nem ratifikált. Annak eldöntéséhez, hogy az 5. cikk értelmében egy személyt megfosztottak-e a szabadságától, vagy sem, a konkrét helyzetből kell kiindulni, emellett figyelembe kell venni más szempontokat is, úgymint a szóban forgó intézkedés típusát, időtartamát, hatását, valamint végrehajtásának módját. A szabadságtól való megfosztás és a szabadság korlátozása között mindazonáltal csupán a fokozat vagy intenzitás tekintetében van különbség, nem pedig ezek lényegében, természetében. Habár olykor nem egyszerű az esetek besorolása egyik-másik kategóriába – tekintettel azokra a határesetekre, amelyek megítélése pusztán vélemény kérdése –, a bíróság nem tehet mást, mint hogy elvégzi ezt a kategorizálást, hiszen ettől függ, hogy alkalmazható-e az 5. cikk.⁶

57. A bíróság megjegyzi, hogy bár a kérelmezők igazoltatása egyik esetben sem haladta meg a harminc percet, ez idő alatt teljes mértékben meg voltak fosztva a szabad mozgáshoz való joguktól. Kötelesek voltak egy helyben maradni és motozásnak alávetni magukat, ennek megtagadása letartóztatást, őrizetbe vételt, valamint büntetőjogi vádakot vont volna maga után. A kényszer ily módon történő megjelenése kimeríti az 5. cikk 1. pontja értelmében vett

⁶ Lásd: *Guzsalyi kontra Olaszország*, 1980. november 6., 92–93. §§, series A, no. 39.; *Ashingdane kontra Egyesült Királyság*, 1985. május 28., 41. §, series A, no. 93; *HL kontra Egyesült Királyság*, 45508/99. szám, 89. §, az Egyezmény 2004-IX-e.

szabadságtól való megfosztást.⁷ A bíróság azonban nem köteles véglegesen eldönteni ezt a kérdést az egyezmény 8. cikkéhez kapcsolódó vizsgálati eredmények fényében.”⁸

Világos tehát, hogy a bíróság olyannyira komolyan veszi a szabadsághoz való jogot, hogy annak hatóság általi korlátozása – még ha csak harminc perc erejéig is – az emberi jogok megsértésének határát súrolja. Az a tény, hogy az egyénnek egy másik rendelkezés értelmében egy másik szabadságigénye is lehet (itt: a 4. kiegészítő jegyzőkönyv, 2. cikk – a szabad mozgáshoz való jog), nem csökkenti a szabadság védelmének jelentőségét, még ha csak harminc percről van is szó. Feltéve, hogy az ő állama ratifikálta a kiegészítő jegyzőkönyvet (a bíróság kiemeli, hogy az Egyesült Királyság ezt nem tette). Ehelyett a bíróság egy másik emberi joghoz, a magánélet tiszteletben tartásához való joghoz fordul, és annak alapján ítéli el az állam azon törekvését, hogy a kollektív biztonságra hivatkozva fossa meg az egyént szabadságától.

Az egyezmény vonatkozó, 8. cikke teret ad a kollektív biztonságra való hivatkozásnak, mivel abban a magánélet tiszteletben tartásának joga fogalmazódik meg.⁹ A jog és a demokratikus társadalom szabályainak megfelelően az állam akkor avatkozhat be az egyén magánéletébe, ha az a nemzetbiztonság, az ország közbiztonsága vagy gazdasági jóléte érdekében áll, valamint ha az egészség, az erkölcs vagy mások jogainak és szabadságának védelme megköveteli. A megengedhető beavatkozás alapjai minőségileg térnek el az 5. cikkben foglaltaktól, mivel ezek szélesebb körűek, így az állam sokkal nagyobb mozgásteret kap arra, hogy igazolja az intézkedéseit.

⁷ Lásd például *Foka kontra Törökország*, 28940/95. no., 74-79. §§, 2008. június 24.

⁸ *Gillan és Quinton kontra Egyesült Királyság*. EJEB, 2010. január 12.

⁹ 8. cikk: A magánélet és a családi élet tiszteletben tartásához való jog
(1) Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák.
(2) E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.

A Gillan és Quanton-esetben lényeges, hogy az EJEB politikai döntést hozott azzal, hogy a 8. cikk megsértését mondta ki, és nem az 5. cikk alapján hozott ítéletet. Ez azt jelenti, hogy az alperes államnak a beavatkozás szükségességét alátámasztó legerősebb érvei gyengének bizonyultak még a 8. cikkhez kapcsolódó, alacsonyabb küszöb átlépéséhez is, nemhogy az 5. cikkhez, ha történetesen az állt volna a középpontban. Érdeemes azt is megjegyezni, hogy – szemben az 5. cikkel – a 8. cikk lehetővé teszi a demokratikus társadalom szükségleteinek figyelembevételét.

Az 5. cikk nem ad teret az államnak arra, hogy a demokratikus társadalom szükségleteivel érveljen. Őrizetbe vétel csak akkor lehetséges, ha az állam a rendelkezés szigorú szövegezésének megfelelően indokolni tudja az intézkedés szükségességét. A nemzetbiztonsági érdek ebből a szempontból nem mérvadó, az állam ezen az alapon nem hátrálhat ki az 5. cikk által előírt kötelezettségei alól. Ha az állam szabadon kíván rendelkezni az emberek őrizetbe vételéről, akkor az egyezmény 15. cikke értelmében el kell térnie az 5. cikktől, ez azonban csak háború vagy más, a nemzetet fenyegető veszélyhelyzet esetén lehetséges.¹⁰

A bíróság eljárásának egy további aspektusa is figyelmet érdemel. A bíróság elé kerültek statisztikák arról, hogy a rendőrség az Egyesült Királyságban milyen gyakran él az igazoltatási jogkörével. Az adatok súlyos aránytalanságot mutattak egy bizonyos etnikai kisebbség vonatkozásában, amit a bíróság különösen aggályosnak talált. Habár a tárgyalta esetek egy etnikai kisebbséghez tartozó személyt sem érintettek, a bíróság mégis úgy döntött, hogy véleményezi a problémát, és felvetette, hogy egy másik emberi jog, a megkülönböztetéstől való mentesség joga is érintve lehet. A bíróság megállapította:

„84. A bíróságot megdöbbenették a statisztikák és egyéb adatok, amelyek a törvény 44. szakasza értelmében foganatosított rendőrségi igazoltatások gyakoriságáról szóltak. Az igazságügyi minisztérium adatai szerint 2004–2005-ben összesen 33 177 igazoltatás történt, 2005–2006-ban 44 545, míg 2006–2007-ben

¹⁰ Ez a kérdés fontos volt az EJEB számára az *A. és társai kontra Egyesült Királyság* 2009. február 19-i döntésében, amelyben az Egyesült Királyság törvényhozásának jogszerűségét vizsgálták, amely a külföldiek határozatlan ideig történő fogva tartásáról intézkedik, és amelynek tekintetében az Egyesült Királyság bejelentette az Európa Tanácsnak az 5. cikktől való eltérést.

37 000, 2007–2008-ban pedig 117 278 volt. A törvény működését vizsgáló 2007-es jelentésében Lord Carlile megjegyzi, hogy míg a 44. szakasz alapján végrehajtott igazoltatásokat letartóztatások követték más bűncselekmények miatt, a sok ezer igazoltatás egyike sem volt összefüggésbe hozható terrorizmus bűncselekményével; a 2008-as jelentés szerint túlsúlyban voltak azok az esetek, amelyekben a 44. szakaszt nem megfelelő módon és feleslegesen alkalmazták, így bizonyíték van például olyan esetekre, amelyekben a feltartóztatott személy annyira különbözött minden ismert terroristaprofiltól, hogy a legcsekélyebb esély sem volt arra, hogy a személy terrorista legyen, és semmilyen más jellemző sem indokolta a feltartóztatást.

85. A bíróság véleménye szerint egyértelműen fennáll az önkényesség veszélye abban az esetben, ha a rendőr ilyen tág mérlegelési jogkört kap. Bár a jelen esetek nem érintettek színes bőrű vagy ázsiai származású felpereseket, Lord Hoppe, Lord Scott és Lord Brown megítélése szerint súlyos kockázatot hordoz a jogkörök diszkriminatív alkalmazása ilyen személyekkel szemben. A rendelkezésre álló statisztikák azt mutatják, hogy a színes bőrű és ázsiai származású személyeket aránytalanul nagyobb mértékben érintik ezek a hatáskörök, habár a független szakértő legutóbbi jelentésében arra is utalt, hogy bevett gyakorlat a fehérek igazoltatása kizárólag a statisztikai egyensúly javítása érdekében. Fennáll a kockázata továbbá egy ilyen lazán megfogalmazott hatáskörrel való visszaélésnek az egyezmény 10. és/vagy 11. cikkét megsértő tüntetőkkal és tiltakozókkal szemben.”

A bíróság talán kevésbé szigorú az állami hatóságokkal, amikor az 5. cikk (1)(f) alpontja értelmében a külföldi állampolgárok szabadságát mérlegeli. A különbség olykor kifejezetten szembetűnő, mint például a Gillan és Quinton-ügyben is. Ebben az esetben az EJEB lehetővé tette az alperes állam számára, hogy – a 8. cikk értelmében – érvelésében a közpolitikára hivatkozzon, ahelyett hogy a döntést a szigorúbb 5. cikkekre alapozta volna. Amikor azonban a külföldi állampolgárok szabadsága a kérdés, az ítéletalkotás során a bíróság még akkor is hivatkozik ilyen megfontolásokra, ha az 5. cikk szövege az állam számára nem teszi lehetővé az ilyen értelmezést. A külföldi állampolgárok 5. cikk értelmében vett szabadsága egy olyan ügyben is felmerült, amelyben egy menedékkérő ugyancsak az Egyesült Királysággal állt szemben. A bíróság a következőképpen írta le a tényeket:

„9. A kérelmező, egy iraki kurd, 1976-ban született, most Londonban él, orvosként dolgozik.

A) A felperes ideiglenes bebocsátása az Egyesült Királyságba

10. A felperes 2000 decemberében menekült el az iraki kurd autonóm területről. Ekkor kórházi orvosi munkája idején kezelte az Iraki Kommunista Párt három tagját, akik egy támadásban megsebesültek, majd közreműködött párttársai menekítésében. 2000. december 30-án érkezett a Heathrow repülőtérre, és azonnal menedékjogot kért.

11. A bevándorlási hivatal tisztviselője felvette a kapcsolatot az oakingtoni befogadóállomással, ám mivel ott nem volt szabad férőhely, a kérelmezőnek »ideiglenes belépést« engedélyeztek, amely lehetővé tette, hogy egy maga választotta szállodában töltsen az éjszakát, majd másnap reggel visszatérjen a repülőtérre. 2000. december 31-én az előírt módon jelentkezett a repülőtéren, és ismét ideiglenes belépési engedélyt kapott a következő napig. Amikor a kérelmező az előírtaknak megfelelően újra megjelent, harmadjára is ideiglenes belépési engedélyt adtak neki, a következő nap, január 2-a, délelőtt 10.00 óráig.

B) Fogvatartás Oakingtonban és a menekültügyi eljárás

12. A legutolsó alkalommal, amikor a felperes az előírt módon megjelent az előírt helyen, őrizetbe vették, és Oakingtonba szállították.

13. Az őrizetbe vételkor a felperesnek átadták »A fogva tartás indokairól és az óvadéki jogokról« szóló tájékoztatót. A dokumentum kimondja, hogy őrizetbe vételre csak abban az esetben kerül sor, ha nincs egyéb elfogadható lehetőség; a tájékoztató anyag tartalmaz továbbá egy felsorolást az őrizetbe vétel lehetséges indokairól (például a szökés veszélye), amelyek közül a bevándorlási hivatal tisztviselőjének kell kiválasztania a megfelelő(ke)t a hozzá tartozó rubrika megjelölésével. A formanyomtatvány nem tartalmazza azt a lehetőséget, ha az őrizetbe vétel a gyorsított eljárás érdekében történik.

14. 2001. január 4-én a felperes Oakingtonban találkozott a Menekültügyi Jogi Központ egyik ügyvédjével, aki felvette a kapcsolatot a belügyminisztériummal, és érdeklődött a felperes fogva tartásának okáról, továbbá kérte a szabadon bocsátását. 2001. január 5-én, amikor a felperest már 76 órája fogva tartották, egy bevándorlásügyi tisztviselő telefonon tájékoztatta az ügyvédet, hogy a felperest azért vették őrizetbe, mert iraki, így megfelel az oakingtoni felvétel kritériumainak. Az ügyvéd ezután levélben kérte a belügyminisztériumot, hogy bocsássa szabadon a felperest, mivel a fogva tartása jogellenes. Miután a kérelmét elutasították, a felperes a fogva tartás bírósági felülvizsgálatát kérte, arra hivatkozva, hogy a fogva tartás ellentétes az angol joggal, valamint az egyezmény 5. cikkének 1. és 2. pontjával.

15. A felperes menedékjog iránti kérelmét először január 8-án utasították el. A rákövetkező napon szabadon engedték, majd a fellebbezés elbírálásáig ismét

ideiglenes belépési engedélyt kapott. 2003. január 14-én végül helyt adtak felbbezésének, és a felperes menedékjogot kapott.”¹¹

Míg Gillan és Quinton brit állampolgárokat öt, illetve harminc percig tartóztatták fel, ebben az esetben a férfit hét napig tartották bezárva. Mivel a férfi menedékkérő volt, az ügyben fontos szerepet kapott az a kérdés, hogy vajon szándékában állt-e jogosulatlan belépést megkísérelni az Egyesült Királyság területére (ezt azonban nehéz alátámasztani annak ismeretében, hogy valójában maguk a hatóságok engedték be őt az országba), továbbá hogy őrizetbe vétele kiutasítás céljából történt-e – utóbbi viszont nem lehetséges az előtt, hogy a menedékjog iránti kérelemben negatív döntés születne. A kérdésfelvetés nagy zavart okozott a bíróságon és a felek között egyaránt. Elvégre, ha valaki a nemzetközi emberi joghoz folyamodik az üldöztetés elleni védelem érdekében, és a kérelme épp elbírálás alatt áll, akkor hogyan lehetne őrizetbe venni azt a személyt kiutasítás szándékával? Saadi úr esetében soha nem is merült fel a kiutasítás, mivel a hatóságok elismerték jogosultságát a nemzetközi védelemre, majd menekültként is elismerték. Megállapítható tehát, hogy nem akart szabálytalan módon belépni az Egyesült Királyság területére, továbbá sem az őrizetbe vétele alatt, sem azután nem volt kitéve kiutasítási intézkedésnek.

A bíróság végül a következő megállapításra jutott:

„80. Összefoglalva tehát, a bíróság megállapítja, hogy tekintettel a bonyolult adminisztratív problémákra és a menedékjogot kérők egyre növekvő áradatára, amellyel az Egyesült Királyság a szóban forgó időszakban megbirkózni kényszerült, a felperes hét napig tartó, megfelelő körülmények között történő fogva tartása annak érdekében, hogy menedékjog iránti kérelmét a lehető leggyorsabban feldolgozhassák, nem volt összeegyeztethetetlen az egyezmény 5. cikkének 1(f) alpontjával. Figyelembe kell venni továbbá azt a tény, hogy egy hatékonyabb, nagyszámú menedékjogi kérelem elbírálását lehetővé tevő rendszer mellett szükségtelen a fogva tartás jogkörének tágabb értelemben történő, széles körű alkalmazása. Ebből az következik, hogy jelen esetben nem sérült az 5. cikk 1. pontja.”¹²

¹¹ *Saadi kontra Egyesült Királyság*. EJEB, 2008. január 29.

¹² *Saadi kontra Egyesült Királyság*. EJEB, 2008. január 29.

Úgy tűnhet, hogy az 5. cikk (1)(f) alpontja értelmében a külföldi állampolgárok szabadsága sokkal lazább alapokon is korlátozható, mint valamely állam saját polgárai esetében. Az adminisztratív eljárások egyszerűsítése nagyobb súllyal esik latba, mint a külföldi állampolgár szabadsághoz való joga – ez az ország saját állampolgárainak esetében nem volna megengedett.

Ezért hát az első tanulság, amelyet levonhatunk, az, hogy a szabadsághoz való jog európai értelmezése attól függ, hogy kinek a szabadságáról van szó, az adott a személynek milyen a kapcsolata azzal az állammal, amely a szabadságát korlátozza.

Idevág *Edward Hallett Carr* megállapítása, miszerint a szabadság a szemlélő szemszögétől függ, továbbá az az érvelés, amellyel *Robert J. B. Walker* megkérdőjelezi a szuverenitások hierarchiáját igazoló nemzetközi kapcsolatok keretrendszerét. „Mely ország állampolgára, és kinek a jogai?” – a kérdés még akkor is felvetődik, ha egy nemzetek fölött álló intézmény hozza a szabadságjoggal kapcsolatos ítéletet, és elméletileg minden embernek egyformán joga van a szabadsághoz.

A kényszermunka elleni védelemhez való jog

Mindeddig az állam és az egyén szabadsághoz való joga közötti kapcsolat közvetlen aspektusát tekintettem át, tehát amikor az állam akarja az egyént fogva tartani, vagy más módon igyekszik korlátozni az egyén jogait.

A cikk második részében megvizsgálom az állam kötelezettségét arra, hogy az egyén szabadságát megvédje más magánszemélyek általi korlátozástól is. Az állami szférában értelmezett szabadsághoz való jog a magánszférában mint a rabszolgaságtól és kényszermunkától való védelem jelenik meg, amelyet az egyezmény 4. cikke tárgyal. Mi történik, ha nem az állam korlátozza az egyén szabadságát, hanem más egyének?

Az elmúlt két évtizedben kétszer került hasonló kérdés az EJEB elé, mindkét esetben külföldi állampolgárok emberkereskedelmével kapcsolatban. Olybá tűnik, hogy olyan kérdéssel állunk szemben, amely szorosan összefügg a külföldi állampolgár státusával és azon személyek viselkedésével, akik oly módon használják ki a külföldi személyek félelmét

(különösen az állam kényszerítő erejével szemben), hogy az rabszolgaságnak vagy kényszermunkának minősül. Az európai államok egyre szigorúbb intézkedéseket hoznak a szabálytalan belépést és tartózkodást megelőzendő; ebben a helyzetben még könnyebben előfordulhat, hogy az emberek kihasználják a külföldiek kiszolgáltatottságát. Minél beavatkozóbb egy állam és minél szigorúbbak az intézkedései azon külföldi állampolgárok kiutasítására, akiknek nincsenek szabályos munkavállalási és letelepedési papírjai, annál nagyobb hatalmat kapnak adott állam munkaadói, hiszen ők azok, akik a munkavállalási és tartózkodási engedélyek kibocsátását vagy meghosszabbítását kérvényezhetik a külföldi állampolgárok számára. Az államok döntése arról, hogyan kezeljék a területükön tartózkodó külföldi állampolgárokat, a munkáltatót kényszerítő hatalommal ruházza fel a más országok állampolgáraival szemben. Ennek következménye, hogy az állam saját állampolgárait nagymértékben privilegizálja, továbbá olyan körülményeket teremt, amelyek között saját polgárai más állampolgárokat kényszermunkára kényszeríthetnek (Guild – Minderhoud, 2006).

A bíróság 2005-ben szembesült ezzel a problémával egy olyan ügy kapcsán, amelyben egy külföldi gyermek franciaországi bánásmódját vizsgálták, valamint a francia hatóságok mulasztását a gyermeknek ártó személyek megbüntetésével kapcsolatban.¹³ A bíróság a következőképpen írja le a történeteket:

„9. A felperes 1978-ban született, jelenleg Párizsban él.

10. 1994. január 26-án, 15 éves 7 hónapos korában érkezett Franciaországba a togói származású, francia állampolgárságú D.-nével. Útlevele és turistavízuma volt.

11. A megállapodás az volt, hogy a gyermek D.-né otthonában ledolgozza a repülőjegy árát, közben D.-né eljár a gyermek bevándorlási ügyében, valamint iskolát keres neki. Valójában az történt, hogy a gyermekből D. és felesége fizetés nélküli háztartási alkalmazottja lett, az útlevelét elvették.

12. 1994 második felében D.-né »kölcsonadta« a felperest a két kisgyermeket nevelő B.-nek és B.-nének, hogy segítsen a terhes B.-nének a háztartási munkában. B.-nének az első házasságából volt egy másik lánya is, aki hétvégeként

¹³ *Siliadin kontra Franciaország*. EJEB, 2005. október 26.

és az ünnepek alatt tartózkodott náluk. A felperes az apja beleegyezésével B. és B.-né otthonában lakott.

13. Hazatérve a kórházból, B.-né a felperes tudtára hozta, hogy szándékában áll megtartani őt.

14. Ez után a felperes általános háztartási alkalmazott lett B. és B.-né házában. A hét minden napján dolgoznia kellett, nem kapott szabadnapot, és csak elvétve és kivételesen kapott engedélyt arra, hogy részt vegyen a vasárnapi misén. A lány munkanapja 7.30-kor kezdődött, felkelés után az ő feladata volt elkészíteni a reggelit, felöltöztetni a gyerekeket, elvinni őket az óvodába vagy a szabadidős tevékenységekre, vigyázni a csecsemőre, elvégezni a házimunkát, kimosni és kivasalni a ruhákat. Este vacsorát készített, ellátta a nagyobb gyermekeket, elmosogatott és körülbelül 22.30-kor került ágyba. Ezenkívül azt az egyszobás lakást is neki kellett takarítania, amely ugyanabban az épületben volt, és amelyet B. úr irodaként használt. A felperes a csecsemővel egy szobában, egy földre helyezett matracon aludt; neki kellett ellátnia a kisbabát, akkor is, ha az éjszaka felébredt.

15. Munkájáért soha nem kapott pénzt, kivéve azt az esetet, amikor B.-né anyjától egy vagy két 500 francia frankos (FRF) bankjegyet kapott.

16. 1995 decemberében a felperes egy haiti állampolgár segítségével elmenekült, és öt vagy hat hónapra befogadta őt. A felperes gondozta a két gyermekét, megfelelő szállást és ételmet kapott, valamit havi 2500 francia frank fizetést.

17. Ezután, engedelmeskedve apai nagybátyjának, aki kapcsolatban állt B.-ékkal, visszatért hozzájuk, akik vállalták, hogy rendezik a lány bevándorló státusát. A helyzet azonban nem változott: a felperes továbbra is elvégezte a háztartási munkákat és vigyázott a házaspár gyermekeire. A földön, egy matracon aludt a gyermek hálósobájában, majd egy összecukható ágyon, és használt ruhákat viselt. A bevándorló jogállását továbbra sem rendezték, nem kapott fizetést és nem járt iskolába.

18. Egy meghatározatlan időpontban a felperesnek sikerült visszaszereznie az útlevelét, amelyet B.-ék egyik ismerősére bízott. Egy szomszédnak is elmondta, hogy milyen helyzetben van, ő pedig riasztotta a Modern kori rabszolgaság elleni bizottságot (*Comité contre l'esclavage Moderne*). A szervezet panaszt nyújtott be az ügyészségen a felperes helyzetét illetően.¹⁴

Habár az ügyész vádat emelt a család ellen a lánnyal szembeni bánásmód miatt, a büntetőjogi vádakát elejtették, annak ellenére is, hogy egy munkaügyi bíróság kártérítést ítélt meg a lánynak. Az EJEB elé kerülő ügy sarkalatos pontja volt az állam védelemnyújtási kötelezettsége,

¹⁴ Uo.

valamint a gyermek kényszermunkájáért felelős személyek megbüntetésének elmulasztása. Az ügy középpontjában az állt, hogy a hatóságok nem tettek meg mindent annak érdekében, hogy a fiatal nő üldözőit felelősségre vonják. Vajon a hatóságok kötelesek lettek volna garantálni az ország területén szabálytalanul tartózkodó külföldi szabadságát, vagy kötelezettségük csupán e személy kiutasítására terjed ki, amint a jelenlétere fény derül? Utóbbi esetben vajon akkor sem lett volna köteles beavatkozni a hatóság, ha a sértett polgári kártérítési eljárást indít a kínzói ellen? A bíróság határozottan kijelenti: *„A bíróság úgy véli, hogy adott körülmények között, a vonatkozó terület aktuális normáival és trendjeivel összhangban, a tagállamoknak az egyezmény 4. cikke szerinti tevőleges kötelezettsége magában foglalja minden olyan cselekmény büntetését és tényleges üldözését, amely arra irányul, hogy egy személyt ilyen helyzetben tartson.”*¹⁵

A bíróság megállapítja, hogy nem megalapozott az állítás, miszerint a fiatal lány saját elhatározásából dolgozott ingyen a családnak. Nem volt más választása: *„Egy kamaszlány volt egy idegen országban, aki nem jogszerűen tartózkodott Franciaország területén, és félt attól, hogy letartóztatja a rendőrség. B.-ék tovább táplálták ezt a félelmét és elhitették vele, hogy a helyzete rendeződni fog.”* A bíróság a következőképpen folytatja: *„Kiskorúként nem voltak erőforrásai, kiszolgáltatott és elszigetelt volt, nem állt módjában lakhelyet igénybe venni másutt, mint B.-éknél, ahol a gyermekekkel volt kénytelen osztozni a hálószobán. Teljes mértékben ki volt szolgáltatva B.-ék kényének-kedvének, mivel a papírjait elkobozták, megígérték neki, hogy rendezik a bevándorló jogállását, ez azonban nem történt meg. Továbbá, a felperes, aki félt a letartóztatástól, semmilyen körülmények között nem hagyhatta el a házat, kivéve, amikor a gyerekeket a foglalkozásokra vagy egyéb tevékenységekre vitte. Így sem a szabad mozgás, sem pedig a szabadidő nem volt biztosítva számára.”*¹⁶

Annak megállapításakor, hogy milyen mértékben felelős az állam, a bíróság úgy vélte, hogy a kérdéses időszakban hatályos büntetőjogi szabályozás nem nyújtott a felperesnek – egy kiskorúnak – gyakorlati és valószínű védelmet az ellene elkövetett cselekményekkel szemben.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo.

Ennek megfelelően megállapította, hogy az állam nem teljesítette az egyezmény 4. cikke értelmében meghatározott tevőleges kötelezettségeit. Azokat a külföldi állampolgárokat, akik ilyen kiszolgáltatott helyzetbe kerülnek, megilleti a védelem, és ez az állam tevőleges kötelezettsége. Nem elfogadható, ha az állam például azzal mossa kezét az ügyben, hogy kiutasítja az áldozatot, és eltekint az alapvető emberi jogok megsértésétől.

A bíróságot újfent gondolkodóba ejtette egy a Ciprus és Oroszország ellen indított 2010-es eset, amelynek középpontjában egy külföldi személy állam általi védelmének elmulasztása állt. Mindkét országot – mind a származási országot, mind pedig azt, amelyben a személy dolgozott – elítélték, mert nem nyújtottak védelmet egy fiatal nő részére. Az áldozat itt is egy fiatal nő volt, bár ez alkalommal nem gyermekkorú.¹⁷ A bíróság az ügy ismertetését a következőképpen kezdte:

„15. Oxalát Rantseva 2001. március 5-én érkezett Ciprusra. 2001. február 13-án X. A., egy limassoli szórakozóhely tulajdonosa, »művész« vízumért és munkavállalási engedélyért folyamodott Rantseva számára, annak érdekében, hogy a hölgy a szórakozóhelyen előadóművészként dolgozhasson. A kérelemhez csatolták Rantseva útlevelét, egy orvosi igazolást, a munkaszerződés egy példányát (amelyet Rantseva még nem írt alá), valamint egy kötvényt, amelynek aláírója az [X. A.] Ügynökség volt.

Rantseva ideiglenes tartózkodási engedélyt kapott, ez után művészi munkavállalási engedélyt, majd a munkáltató által működtetett szórakozóhelyen dolgozó többi fiatal nővel beköltözött egy lakásba. A munkakezdés után három napon belül megszökött a szálláshelyéről, egy orosz nyelvű üzenetet hagyva hátra, amelyben bejelentette, hogy haza akar menni. Munkáltatója azonnal értesítette a bevándorlási hivatalt arról, hogy Rantseva kisasszony otthagya a munkahelyét és a lakóhelyét. A munkáltató azt szerette volna elérni, hogy a hatóságok letartóztassák és kitoloncolják Rantsevát, lehetővé téve, hogy egy másik lányt tudjon behozni a szórakozóhelyen végzendő munkára. Kilenc nappal később Rantseva korábbi munkáltatóját tájékoztatták, hogy egy másik művésznő egy helyi diszkóban látta őt. A munkáltató felhívta a rendőrséget, kérte őket, hogy tartóztassák le a nőt, majd saját maga is elment a diszkóba a tulajdonában álló szórakozóhely egy biztonsági őrével együtt. A diszkó egyik alkalmazottja odavezette hozzá Rantsevát. A munkáltató tanúvallomása szerint: »Amikor [Rantseva kisasszony] beszállt az autóba, nem panaszkodott, nem

¹⁷ Rantseva kontra Ciprus és Oroszország, 2010. január 7.

csinált semmit. Részegnek tűnt, én csak annyit mondtam neki, hogy jöjjön velem. Mivel részegnek tűnt, nem beszélgettünk, és ő egyáltalán nem szólt hozzám.»¹⁸

A munkáltató Rantsevát a limassoli rendőrkapitányságára vitte, ahol a szolgálatot teljesítő rendőrök kihallgatták, és ő beszámolt Rantseva Ciprusra érkezéséről, munkavállalásáról és későbbi eltűnéséről a szálláshelyről. Kérte a rendőrséget, hogy zárják be a nőt. A rendőrök vonakodtak ezt megtenni, és felvették a kapcsolatot az útlevélezkező tiszttel, a tanácsát kérve annak eldöntéséhez, hogy Rantseva illegálisan tartózkodik-e az országban. A tiszt nem találta Rantseva adatait a jogosulatlanul az országban tartózkodó személyeket rögzítő adatbázisban (ezenkívül arról sem talált információt, hogy a munkáltató panaszt tett volna). Az útlevélezkező tiszt a feletteseitől kért tanácsot, ők azt az utasítást adták, hogy Rantsevát nem kell tartóztatni, és hogy az érte felelős munkáltató másnap reggel vigye el a hivatalukba. A munkaadót ez az utasítás láthatóan felingerelte. A rendőrök elmondták, hogy ha nem viszi el a nőt, akkor a rendőrök hagyják, hogy szabadon távozzon. Miután a rendőrök felettesével is beszélt, a munkáltató elment a fiatal nőért (aki visszakapta a személyi azonosító és úti okmányait is). Ekkor 5.20 volt. A munkáltató a fiatal nőt a szórakozóhely egyik férfialkalmazottjának lakására vitte. 6.30-kor a fiatal nőt holtan találták a lakás utcájában. Minden valószínűség szerint szabadulni próbált a hatodik emeleti erkélyről, ahol fogva tartották.”

Sok kérdés merül fel az ügy kapcsán, nem utolsósorban a ciprusi hatóságok megfelelő vizsgálatának hiányáról, valamint a szórakozóhely tulajdonosa és a ciprusi rendőrség közötti összejátszás lehetőségéről. A bíróság azonban megállapította, hogy Rantsevát a szórakozóhely tulajdonosa megfosztotta a szabadságától, amikor akarata ellenére bezárta a nőt:

„316. Ez után nem világos, hogy milyen körülmények között tartózkodott Rantseva M. P. lakásában. A rendőrségnek tett tanúvallomásában M. P. tagadta, hogy Rantsevát akarata ellenére tartották volna a lakásban, és ragaszkodott ahhoz, hogy a nő szabadon távozhatott. A felperes azt állítja, hogy Rantseva a hálósobába volt bezárva, így kénytelen volt az erkélyen keresztül megkísérelni a menekülést. A bíróság megjegyzi, hogy Rantseva az után halt meg, hogy leesett a lakás erkélyéről, miközben nyilvánvalóan szökést kísérelt meg. Ésszerű azt feltételezni, hogy ha a nő vendégként tartózkodott volna a lakásban, és bármikor szabadon elmehetett volna, akkor a bejárati ajtót választja távozásra.¹⁹

¹⁸ Uo.

¹⁹ *Storck kontra Németország*, no. 61603/00., 76-78. §§, egyezmény 2005-V

Ennek megfelelően a bíróság úgy véli, hogy Rantseva nem szabad akaratából tartózkodott a lakásban.

317. A feltételezett fogva tartás körülbelül két órán át tartott. Habár rövid idő telt el²⁰, a bíróság kiemeli a fogva tartás jellegét és következményeinek súlyát, továbbá emlékeztet arra, hogy ha a tények az egyezmény 5. cikke 1. pontjában leírt, szabadságtól való megfosztásra utalnak, akkor a fogva tartás viszonylag rövid időtartama nem befolyásolja a következtetést.”²¹

Tekintettel az ügy szörnyű tényeire, nem meglepő, hogy a bíróság Ciprust vétkesnek találta a 4. (és az 5.) cikk megsértésében. A következő szakvakkal indokolta: *„A tárgyalta esetben a rendőri hatóságok több tekintetben is hibáztak. Először is, nem kezdtek azonnali vizsgálatot annak megállapítására, hogy Rantseva kisasszony emberkereskedelem áldozata volt-e. Másodszor, nem bocsátották szabadon, hanem úgy döntöttek, hogy [munkaadója] felügyeletére bízzák. Harmadszor, nem igyekeztek eleget tenni a [nemzeti jog] rendelkezéseinek a nő védelme érdekében. Következésképpen a bíróság megállapítja, hogy ezek a hiányosságok – olyan körülmények között, amelyekben felvetődik a gyanú, hogy Rantseva kisasszony emberkereskedelem vagy kizsákmányolás áldozata volt – oda vezettek, hogy a ciprusi hatóságok nem intézkedtek Rantseva védelme érdekében. Mindezek alapján az egyezmény 4. cikkét ebben a tekintetben is megsértették.”*²²

Az állam ama feladata, hogy a területén tartózkodó minden embert megvédjen a törvénytelen szabadságvesztéstől, rendkívül fontos a szabadság európai értelmezésében. A Rantseva-ügy rávilágít a külföldi állampolgárok szabadsághoz való jogának sérülékenységére azokban az esetekben, amikor az állam a munkaadót teszi felelőssé az egyén fizikai jelenléteért. Ebben az esetben a munkaadó arra törekedett, hogy az államra hárítsa a fogva tartás (és a kiutasítás) felelősségét, ezt azonban a hatóságok visszautasították, ehelyett kitarítottak amellet, hogy a fiatal nőért a magánszemélynek (az állam saját állampolgárának) kell vállalnia a felelősséget. A következmények a nő számára végzetesnek bizonyultak.

²⁰ Jarvinen kontra Finnország, a bizottság 30408/96. számú határozata, 1998. január 15.; Novotka kontra Szlovákia (december), no. 47244/99, 2003. november. 4., ahol a rendőrségre szállítás, a motozás és a körülbelül egy órán át tartó ideiglenes fogva tartás az 5. cikk értelmében szabadságtól való megfosztásnak minősült.

²¹ Rantseva kontra Ciprus és Oroszország, 2010. január 7.

²² Uo.

A ciprusi hatóságok nemzeti jog által jóváhagyott gyakorlatának fényében Rantseva kisasszony szabadsághoz való joga csupán illuzórikus volt. Az állam mintegy kiszervezte a fogva tartási jogkört egy magán-személynek, ennek folyamán a fogva tartott személy egyszerű tárgy lett. Az egyetlen menekülési lehetőség annyira veszélyes volt, hogy a nő halálát okozta. A fiatal nőt – az állam gondatlansága és a polgárok rosszhiszeműsége nyomán – megfosztották a szabadsághoz való jogától.

Következtetések

Mit jelent ma a szabadság Európában? A szabadság a fogva tartás és a bebörtönzés ellentéte. A szabadság legalapvetőbb európai értelmezése alapján az egyénnek joga van a szabad mozgáshoz, és ezt nem korlátozhatja az állam (sem pedig magánszemély), kivéve bizonyos speciális és szigorú körülmények teljesülése esetén. A tisztességes eljárás követelményeinek kínálata a szabadsághoz való jogból következik. Az állam nem börtönözheti be az egyént, kivéve, ha az állami igazságügyi hatóságok jóváhagyják a szabadság megtagadását. A szabadsághoz való jog európai értelmezésének lényege a korlátozás nélküli mozgás.

Amint az a kiválasztott esetek vizsgálatából látható, egy ország saját állampolgára és egy külföldi állampolgár közötti fő különbség következtében módosul az első számú kötelezettség. Az EJEB sokkal erőteljesebben védi valamely ország saját állampolgárait a szabadsághoz való joguk csökkenésével járó önkényes hatósági beavatkozásoktól, mint más állampolgárságú személyeket.

A szabadságnak más a jelentése az állampolgár, és más a külföldi állampolgár számára. Az emberi jogok egyik legfontosabb célja a huszonegyedik századi Európában a különbség csökkentése. Ennek érdekében garantálni kell mindazt, amit az egyezmények és a charták ígérnek: szabadságot mindenkinek.

Irodalom

Berlin, I. (2008): *Liberty*. Oxford University Press, Oxford

Bigo, D. – Carrera, S. – Guild, E. – Walker, R. (2010): *Europe's 21st Century Challenge: Delivering Liberty and Security*. Ashgate, Farnham

Bigo, D. (2010): *Delivering Liberty and Security/The Reframing of Freedom when Associated with Security*. In: **Bigo, D. – Carrera, S. – Guild, E. – Walker, R. (2010)**

Carr, E. H. (2008): *What is History?* Penguin Books, London

Fotrell, D. – Bowring, B. (1999): *Minority and Group Rights in the New Millenium*. Martinus Nijhoff, The Hague

Guild, E. – Minderhoud, P. (2006): *Immigration and Criminal Law in the European Union*. Martinus Nijhoff, The Hague

Lakoff, G. (2007): *Whose Freedom? The Battle over America's Most Important Idea*. Picador, New York

Mill, J. S. (1986): *On Liberty*. Prometheus Books, New York

Skinner, B. F. (1971): *Beyond Freedom and Dignity*. Hackett, Indianapolis

Walker, R. B. J. (2010): *After the Globe, before the World*. Routledge, London

Williams, P. (2008): *Security Studies*. Routledge, Abbingdon